

# Psihologija religije i Sigmund Freud

---

Štefanec, Mia

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Academy of Arts and Culture in Osijek / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:251:556638>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-06-26**



Repository / Repozitorij:

[Repository of the Academy of Arts and Culture in Osijek](#)



SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU  
AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU  
ODSJEK ZA KULTURU, MEDIJE I MENADŽMENT  
SVEUČILIŠNI PREDDIPLOMSKI STUDIJ MEDIJSKE KULTURE

Mia Štefanec

# **PSIHOLOGIJA RELIGIJE I SIGMUND FREUD**

ZAVRŠNI RAD

MENTOR:  
Doc.dr.sc. Ivica Šola

Osijek, 2019.

## Sažetak

Tema ovog rada je psihologija religije i Sigmund Freud. Psihologija religije moderna je znanost koja se može i mora proučavati kao empirijska znanost. Glavna misao ovog rada je ono kako znanstvenici, a najvećim dijelom Sigmund Freud objašnjavaju religiju. Iako se kroz rad spominju i stavovi ostalih znanstvenika kao što je C.G.Jung, Adler, Keilbach, njihova stajališta se stavlja u kontekst i uspoređuju sličnosti i razlike sa Freudovima. Rad je podijeljen tako da se na početku govori općenito o Freudu, njegovom životu i što je sve stvaralo utjecaj na njega kao ateista koji proučava religiju. U kontekstu Sigmunda Freuda neizbježno je dotaći se njegove psihoanalize koja se nastavlja na njegovom proučavanju same religije. Ono što je također vrlo važno je današnja psihologija religije u ovom modernom dobu. Poblje je objašnjena i američka psihologija religije, kao zasebna cijelina od onoga što predstavljaju europski znanstvenici. Zaključuje se da ono što za znanstvenika predstavlja religija vrlo često je povezano sa samim da li je on vjernik ili nije. Psihologija religije predstavljena je kao vrlo kontrovezna grana psihologije i znanost uopće jer ima mnogo čimbenika koji utječu na stajališta, te su vrlo sporna. Ono što se želi svakako naglasiti da bez obzira na težinu koju predstavlja u svom istraživanju, psihologija religije kao znanost je vrlo važna i potrebno je još istraživanja kako bi se mnoge nerazriješene teorije mogle pojasniti. Bez obzira na ovaj istražen dio religije, ona sa svojom prirodnom pojavom ostavlja tajanstveni dio koji svakom vjerniku mora ostati na slobodnom izboru kako će i u što vjerovati.

Ključne riječi: religija, psihologija, psihoanaliza, Sigmund Freud, religioznost

## Summary

Theme of this thesis is psychology of religion and Sigmund Freud. Psychology of religion is modern science which can also be studied as empirical science. The main idea of this thesis is to represent how scientists, but mostly Sigmund Freud, are explaining religion. Although through the thesis you can read other scientists opinions such as C. G. Jung, Adler, Keilbach, their opinion will be explained and compared with similarities and differences with Freud's opinion. At the beginning of the thesis it is explained who Freud is, general informations about his life and what were the reasons that made him, an atheist, to study religion. Talking about Sigmund Freud and his work, it is impossible to avoid his psychoanalysis which he also used in his research of religion. American psychology of religion is explained in more detail as a separate entity of what European scientists are representing. In conclusion we can see that what religion means to each scientist is often connected to the fact of whether is he a believer or not. Psychology of religion is represented as very controversial part of psychology and science in general because it has a lot of factors which are influencing point of view and are very disputable. The thing which is important to highlight is that no matter the difficulty of the exploring it, psychology of religion is very important as science and there is a need for many more researches in order to explain unresolved theories. Regardless of the part of religion that has been studied, it by it's nature leaves a mysterious section and it is on every believer alone to decide with their free will how and in what will they believe in.

Keywords: religion, psychology, psychoanalysis, Sigmund Freud, religiosity

# SADRŽAJ

Sažetak .....	2
Summary .....	3
1. Uvod .....	5
2. Teorijski dio .....	6
2.1. Sigmund Freud .....	6
2.2. Freud i psihoanaliza .....	8
3. Psihologija religioznosti .....	9
3.1. Religija .....	9
3.2. Psihologija religije .....	10
3.3. Religija kao prisilna neuroza .....	12
3.4. Religija – izlaz iz Edipova kompleksa .....	12
3.5. Freudovo – shvaćanje kršćanstva .....	14
3.6. Religija je iluzija .....	15
3.7. Kritička prosudba Freudove psihologije religije .....	16
4. Psihologija religije, psihologija dubina i pastoralna psihologija .....	17
4.1. Moderna psihologija .....	21
4.2. Psihologija religije kao empirijska znanost .....	22
4.3. Glavni prigovori protiv psihologije religije .....	23
4.4. Kako se dijeli psihologija religije .....	23
5. Religija po Freudu .....	24
5.1. Prvi počeci psihologije religije .....	25
5.2. Psihologija prema Williamu Jamesu .....	27
6. Psihologija religije kao posebna disciplina religijske znanosti .....	28
6.1. Pitanje psihologijske metode .....	29
6.2. Psihološka struktura religioznog doživljaja .....	29
7. Zaključak .....	31
Literatura .....	32

# 1. Uvod

Za temu ovog završnog rada izabrana je jedna od modernih znanosti, a to je psihologija religije. Uz najveći fokus na psihologiju religije u tumačenju Sigmunda Freuda koji je jedan od začetnika istraživanja te znanosti uopće, u radu će se govoriti i o ostalim znanstvenicima koji su dali svoj doprinos u istraživanju psihologije religije. U radu će se spominjat znanstvenici poput Junga, Keilbacha, Adlera i dr. te se njihova stajališta i teorije uspoređuju sa onim što je o religiji govorio Freud.

Kao jedan od kontroverznijhi mislioca oko kojeg se i danas vode rasprave predstavlja pravi izazov za istraživanje njegovog rada. Predstavit će se Freudovo djetinjstvo i život koji su imali veliki utjecaj na njegovo znanstveno razmišljanje. Pojmovi koji se koriste u radu, kao što je psihologija, religija i psihoanaliza definirani su sa stajališta teoretičara. Razvojem psihologije kao autonomne znanosti, u rad je uvršten i pogled na današnju modernu psihologiju religije, te utjecaj koji je imala i tzv. američka psihologija.

Cilj ovog završnog rada je prikazati psihologiju religije kroz razne procese i teoretičare te kroz trag koji ostavlja za sobom u svim područjima ljudskog postojanja: kulturnog, društvenog, povijesnog, ekonomskog.

Glavna literatura na kojoj se temelji završni rad je udžbenik Nikole Dogana i Ivice Šole „Razmeđa religije i kulture“, te ostali članci i internetski izvori najvećim dijelom rad Wilhema Keilbacha.

## 2. Teorijski dio

Ovo je glavni dio završnog rada. Tu će se objasniti i razraditi glavni pojmovi ovog rada. Temeljna baza literature bila je knjiga N. Dogana i I. Šole „Razmeđa religije i kulture“, a koristit će se i ostalim izvorima. Teorijski dio podijeljen je na pet poglavlja u kojima se svaki naslov teme stavlja u fokus, ali se kroz čitav rad spominju i prethodne navedene teze uspoređujući i komentirajući sa novim.

### 2.1. Sigmund Freud

Tko je bio Sigmund Freud? Kao glavni predstavnik istraživanja psihologije religije o kojem će se govoriti u radu odabran je Sigmund Freud. Njegova istraživanja imala su snažan utjecaj na daljni razvoj gotovo svih područja života kao što su kultura, religija, estetika i etnologija. Zanimljiv kao ličnost koji se bavio raznim teorijama, dao je ključni udio u psihologiji gdje je uveo pojam nesvjesnog, a njegova analitička metoda nam je dala nova saznanja o ljudskim nagonima. Iako je svoja istraživanja proučavao na psihički bolesnim osobama, svojom psihoanalizom razvio je vlastitu metodu liječenja, te tako utjecao na razvoj zdravog duševnog života.

Ono što nalazimo na wikipediji da je rođen u Priboru, u Češkoj 6. svibnja 1856.g. židovskog podrijetla, a umire u Londonu 23. rujna 1939. Kao predstavnik psiholoanalize, predstavlja teoriju o čovjeku kao nesvjesno biće, bez mogućnosti slobodnog odlučivanja, ne može donositi racionalne odluke, pa čak ni vladati samim sobom. To se u potpunosti protivilo tadašnjem tradicionalnom shvaćanju i tumačenju čovjeka. U vrijeme rata nacisti su prije okupiranja Austrije 1938. u Berlinu javno spalili Freudove knjige.

„Sigmund Freud promijenio je način na koji razmišljamo o sebi. Najpoznatiji je po svojim dvama otkrićima – razotkrio je misterij ljudskih snova i prvi pronašao put prema ljudskoj podsvijesti. Prvi je uveo psihološke termine koje koristimo i dan danas, kao što su id, ego, superego i Edipov kompleks. Osnivač je psihoanalize – teorije ličnosti. Njegov rad i danas ima veliki utjecaj na psihologiju, književnost, umjetnost i filozofiju.“ Studentski.hr

„Freud je bio jedan od najutjecajnijih mislioca 20. stoljeća, njegovo djelo obilježava našu sliku čovjeka, našu predodžbu stvarnosti, ono prožima umjetnost. O njegovom radu već se za njegova života i do danas vrlo kontroverzno raspravljalo, on se osporavalo i dalje razvijalo. Mnogo toga je u međuvremenu u velikoj mjeri opovrgnuto.“ Austria info

Prema kratkom biografskom pregledu u knjizi *Čovjek i njegov život* navode se događaji od samog rođenja Sigmunda Freuda i njegovog djetinjstva koji su imali utjecaj na ono što je Freud postao i čime se bavio. Njegov komplicirani odnos sa ocem koji se ženio više puta, a sa dvadeset godina mlađom suprugom koja je tada imala godina kao njegovi sinovi iz ranijih brakova dobio je budućeg znanstvenika sina Sigmunda. Pokušavajući danas objasniti ulogu obitelji i međusobnih odnosa, edipovski trokut, koji je provlači kroz čitav znanstveni Freudov rad, te kasnije povezana fantazija imalo je velik utjecaj na psihoanalitički teoriju kojom se bavio Freud. A sve to upućuje na komplicirane obiteljske odnose u njegovu odrastanju. Kako se u knjizi navodi prema očevim bilješkama Freud se rodio 6. svibnja 1856.g. u jednom malom moravskom gradu Freibergu, danas Příbor. Iako danas vrlo poznati znanstvenik, u svoje doba kao Židov, Freud se nije najbolje uklapao u većinski katoličku zajednicu. Bio je izvrstan učenik te je znao govoriti latinski i grčki, a učio je i matematiku, povijest, prirodne znanosti što mu je sve koristilo za buduća istraživanja. Sa 17 godina upisuje medicinski fakultet u Beču, koji je postao središte za medicinu te je tako imao otvoren pristup budućim zanimanjima. Iako ga je kako se navodi na početku više zanimala znanstvena strana medicine i laboratorij, a ne bolnička praksa. Utjecaj na promjenu smjera zanimanja od fizioloških do psihološkim duševnih fenomena imao je njegov učitelj Bruck. Freudovo tumačenje psihologije bio je pod snažnim utjecajem shvaćanja i proučavanja znanosti koji su koristili znanstvenici poput Darwina, Helmholtza, Brucka i Virchowa. A to će se posebno odraziti na psihoanalizu. Iako je Freud imao za cilj svoju samostalnu liječničku praksu, uz preostalo slobodno vrijeme uspio je proširiti svoje znanje na raznim područjima medicine. Tu se posebno isticala neuropatologija. Svakim svojim daljnjim bavljenjem i radom sa psihičkim bolesnicima Freud je imao nove dokaze o sličnosti sa religijom. U daljnjem radu prikazat će se kako Freud tumači duševne bolesti sa vjerskim ritualima i da li se oni uopće mogu gledati iz jednakog kuta gledanja.



## 2.2. Freud i psihoanaliza

„Psihoanaliza nije samo jedan od pojmova koji se utisnuo u svijest suvremenosti, već je riječ i poduhvatu za zamašnim teorijskim, znanstvenim i kulturnim temeljem. Sigmund Freud, njezin, čini se, trajno osporavan i revitaliziran začetnik, previdio je nešto od toga u svojem često spominjanom tekstu *Budućnost jedne iluzije*. Iako u njemu većinom tematizira odnos religije i psihoanalize, on na kraju naglašuje značaj i domet znanstvenosti, kako uopće tako i u psihoanalizi. U tim njegovim razmišljanjima prividno je prisutna i određena slutnja sudbine discipline koju je utemeljio. No ipak samo prividno. Jer ipak, s druge strane, on jasno naznačuje značaj psihoanalize, i kao znanstvene metode i kao povijesne pojave u proučavanju čovjeka.“ Hasnaš (2006:20) Hasnaš tvrdi kako je Freud prepoznao da u opće povijesnom i istraživačkom kontekstu psiholoških fenomena ne postoji filozofska istraživanja između filozofije i pozitivizma psihologizacije metoda analize koja bi mogla odgovoriti na zahtjeve vremena. Kada razmišljamo koji je trenutak onog vremena doveo do pojave psihoanalize, odnosno koja je to nepoznata povijesna situacija individualnih problema i problema zajednice. Vrijeme nastajanja psihoanalize bilo je u periodu mračnih događanja u svijetu, bilo je razdoblje pred Prvi svjetski rat, tada govorimo o stoljeću širenja građanske i kapitalističke kulture. Dok s jedne strane imamo razvoj tehnologije, znanosti, sa druge strane govorimo o pojavi novih sociopsiholoških i individualnih psiholoških problema, strahu od preživljavanja rata i zaštiti svoje kulture i identiteta. Freud ne želi nastaviti psihološke metode uronjene u pozitivizam, te osobni i socijalni život skloniti od realne stvarnosti. „Njegova metoda analize nije dakle introspekcijska, već obuhvatna u onome unutar i u onome izvan ljudskog, pri čemu on nameće shvaćanja nekih novih momenata koje on uvodi. Pritom on, dakle, repositionira i reinterpretira neke, po njemu zapostavljene momente osobnog i socijalnog, kao što su to nesvjesno ili nagoni. Ti su momenti otpočetak udarili toliko dubok pečat kao novi i revolucionarni termini analize da nesvjesno, na primjer, vjerojatno više nikad neće biti spominjano, a da se pritom ne dovede u vezu s Freudovim imenom.“ Hasnaš (2006:22)

Iako je i dalje Freud često osporavan, psihoanaliza i dan danas predstavlja veliko postignuće u razvoju znanosti o psihologiji. Freud je s njom napravio revolucionarnu promjenu u istraživanju psihe čovjeka koja se još uvijek nije u potpunosti istražila.

### 3. Psihologija religioznosti

#### 3.1. Religija

„Bez obzira na različitost religija i sadržaja religijskih pojmova kao što su Bog, duh, molitva, žrtva i sl., nije tako teško naglasiti sadržaj stvarne definicije religije, tj. ono što u bitnome religiju opisuje onako kako se ona sama predstavlja i očituje. Jedna od tipične psihologijsko-leksikonske tvrdnje: Religija je sustav shvaćanja, vjerovanja, ponašanja, obreda i ceremonija, pomoću kojih pojedinci ili zajednica stavljaju sebe u odnos s Bogom ili s nadnaravnim svijetom i često u odnos jednih s drugima, te od kojega sustava religiozna osoba dobiva niz vrednota prema kojima se ravna i prosuđuje naravni svijet.“ Ćorić (1998:21)Možemo reći se vjera odnosi na čovjeka u potpunosti. Kao što autor Ćorić i navodi pošto je vjera sveukupnost čovjeka ona se odnosi i na svjesne i nesvjesne elemente naše ličnosti. Iako vjeru nije stvorio ni razum, ni osjećaji ona je posebno jedinstvo koje nosimo u sebi što autor navodi kao centriranom Sebi.Glavni cilj psihologije religije je sami razvitak nje same kroz čovjekov religiozni odnos koji za njega predstavlja poseban smisao. Za psihologiju religije nije bitno kako čovjek stvara religiju. „Religija kao simbolički sustav sadrži moć inspiracije za čovjeka, ali on sa svoje strane postaje religiozan tek kad prihvati religiju kao osobnu inicijativu. No, ta ljudska inicijativa niti je slučajna niti je određena samo logikom razuma. Ona zavisi od određenih psihičkih datosti i procesa, koji posjeduju vlastitu logiku.“Ćorić (1998:22) Kako bi mogli odgovoriti na pitanje stvarnosti religioznog čovjeka ključno je promatrati sve čimbenike te religije i način na koji se po njoj živi. Autor tvrdi da življena religija je kompleksna cjelina pojava sastavljena od raznih osjećaja, povjerenja, vjere, postupaka koji su pod utjecajem i drugih životnih područja. Kao i za svaku znanost kako bi se došlo do određenih zaključaka i religija se treba promatrati, opisivati. „Kao empirijska znanost psihologija religioznosti posvećuje se uočljivim fenomenima, i utoliko ih djelomično objašnjava, koliko otkriva odnos njihovih uloga i funkcija s praktičnim životom pojedinca. Stoga, ne spada u njezinu kompetenciju □što god ustvrditi o egzistenciji i osobinama Nadnaravnoga, na koje se religija odnosi.“Ćorić (1998:24) Za primjere autor navodi da za religiju nisu bitne tvrdnje o postojanju Boga ili o Kristu koji je uskrsnuo. Ono što psihologija religije proučava i smatra bitnim su razlozi i posljedice tih tvrdnji.

Prema pisanju autora u svojoj knjizi, kao jedan od razloga zašto se Freudova istraživanja ne mogu u potpunosti shvaćati je veliki utjecaj subjektivnog tumačenja religije. Kao ateist Freud nije uspio iz svojeg rada izbaciti negativni trend koji je stavljao religiji. Freud je bio skeptičan prema svijesti iz više razloga, prvo zbog svog bolničkog iskustva, u kojem je bio upoznat s krivim shvaćanjima i obmanama ljudske svijesti. Uz to, još kao javno priznati ateist i vrlo blizak znanstvenom racionalizmu, početno je gledao na religiju kao na kulturalni arhaizam. Iako suprotno od svojeg stajališta o neutralnosti psihoanalize prema religiji, posvećivao se otvoreno svojim istraživanjima s unaprijed zadanim ciljem. Htio je objasniti tajnu religije i pokazati da je ona, sve u svemu, više štetna nego korisna iluzija. „Psiholog koji ne vjeruje ili ne drži do vjere u mogućoj opasnosti da se odreženim fenomenima posveti površno, s nedovoljno pažnje, pa i s predrasudama, odnosno u opasnosti je, primjerice, da se požuri s hipotezama i zaključcima kako određena iskustva religioznih ljudi i ne spadaju u religiozne sadržaje. Vjernik psiholog, nasuprot tome, može biti u opasnosti da takve fenomene prebrzo ili bez dovoljno razloga svrsta u religiozne sadržaje. Pri tome on riskira, svodeći sve psihološko na mlin religioznosti, da ne otkrije što se sve krije ispod površine.“ Ćorić (1998 : 25)

### 3.2. Psihologija religije

Prema knjizi N.Dogana i I. Šole, Razmeđa religije i kulutre u iduća četiri poglavlja, pobliže ćemo objasniti četiri načina na koji Freud opisuje i predstavlja religiju. Uspoređujući sa psihičkim stanjima i bolestima, Edipovog kompleksa koji je poznat još iz doba stare Grčke, prikazujući poput iluzije, nešto što je nestvarno, uzaludno, izmišljeno. Psihologiju religije možemo smatrati još jednom od novijih grana znanosti koja ima prostora za razvitak i oblikovanje kao i uostalom sama psihologija. Ćovjek i njegovo ponašanje u religioznom smislu su temeljni predmet proučavanja. Prema autorima ponašanje Ćovjeka prikazuje naše unutarnje karakteristike, vrijednosti života te ono što nas određuje i Ćemu se nadamo. Time možemo reći da zadatak koji je postavljen pred psihologiju općenito je upoznavanje i otkrivanje Ćovjeka sa svim njegovim preprekama, razvitku i postojanju. No zbog kompleksnosti Ćovjeka kao pojave, psihologija nije jedina znanost koja se njime bavi. Znanosti poput sociologije, povijesti, antropologije, medicine i fiziologije se također bave Ćovjekom, ali svaka iz svog kuta gledanja i po onim karakteristikama koje su za njihova proučavanja bitna. No to dovodi do spoznaje da sve one međusobno utječu jedna na drugu te

bez međusobne pomoći ne mogu dobiti cjelokupnu sliku čovjeka. Zbog samog predmeta proučavanja ponašanja religioznog čovjeka, psihologija mora proučavati razloge, izvore, korijene i podrijetlo takvog ponašanja. "Religiozni fenomen nadilazi samu psihologiju kao znanost i ulazi u područje ljudske egzistencijalnosti. Zato i postoje granice i ograničenja istraživanje psihologije u području religije. To vidimo i po primjeru da jedan te isti fenomen kod jednih psihologa kao što je Freud ima negativnu oznaku, a kod psihologa kao što su W. James i V. Frankl pozitivnu stranu. Zato se mora upozoriti na relativnost psihologijskog istraživanja u fenomenima u doticaju s religijom." Dogan i Šola (2014:90)

Za Dogana i Šolu sami rezultat istraživanja psihologa mora predstavljati i njega samoga. „Psiholog mora utvrditi neke činjenice u religioznom ponašanju, te činjenice studirati i na temelju proučavanja činjenica donositi zaključke samo onoliko koliko mu to dopuštaju činjenice. Pošto je psihologija kao znanost tek u novije vrijeme postigla svoju znanstvenu autonomiju, pravi počeci psihologije zapravo su počeci patološke psihologije kao praktične znanosti, a u to vrijeme je morala rješavati konkretne terapijske probleme." Dogan i Šola (2014:90) Jednostavnije možemo reći da se sam razvoj i studija psihologije temeljilo na određenoj skupini ljudi koji su bili bolesnici, a osim fizičkih bolesti patili su i od duševnih. Psihologiju religije, povezanost između neuroze i religije te određena negativna psihička stanja nije prvi Freud istraživao, oni su privlačili pažnju i ranijim znanstvenicima od koji je jedan bio Kierkegaard, a čiji rad nije niti bio poznat Freudu. "Tražeći odgovor i uzrok pojedinih duševnih poremećaja, razvijala se psihologija kao znanost koja se bavi ljudskom dušom te njezinim teškoćama, zakonitostima i terapijskim pomagalima. Začudeni kako neka sličnost ipak postoji između halucinacije, histerije, neuroze i religioznih pojava, kao što su viđenja, ekstaze, govori u srce, psiholozi počinju studirati patološke poremećaje u svjetlu religije, te se tako začine psihologija religije. Nisu svi patološki poremećaji zapravo religiozni i obrnuto, svi religiozni oblici ponašanja postali su patološki i abnormalni. Zbog toga se osjetila potreba za ozilnijim studijem religije. Od tada psiholozi nastoje ozbiljnim proučavanjem religioznog čovjeka, a ne samo bolesnog stanja, proučiti i dokučiti izvore religije u svjetlu psihologije." Dogan i Šola (2014:91)

### 3.3. Religija kao prisilna neuroza

U idućem poglavlju prikazat će se na koje načine Freud objašnjava religiju i kako je povezao određene sklonosti bolesnika sa religijskim obredima. Baveći se liječničkim poslom, Freud je kroz svakodnevni boravak sa neurotskim smetnjama bolesnika uočio neki oblik prisilnog ponašanja, a po tom da on smiruje razinu tjeskobe kod oboljelog. Takvo ponašanje Freud je nazvao ceremonije, zbog strogo određenih pravila koja za bolesnika ima primarno značenje. Kako navode Dogan i Šola, Freud je uočavao u raznim primjerima obrednog ponašanja. „Neki bolesnik tijekom dana više puta pere ruke i to u točno određeno vrijeme i prema točno ponavljajućem ceremonijalu. Neki drugi bolesnik, hodao je hodnikom i u strogo isplaniranom hodu nastojao je da ne stane u prorezu između pločica. Jedan je bolesnik opet talno ponavljao iste nerazumljive riječi, koje su za njega imale značenje magičnog. Ako se taj ceremonijal prekine ili zapriječi, bolesnik reagira vrlo agresivno, jel osjeća grižnju savijesti jer nije učinio ono što mora.“ Dogan i Šola (2014:92)

„Ceremonijal koji bio neurotičarima morao poslužiti kao sredstvo smanjenja napetosti psihoze zapravo je čista iluzija jer se stanje često još pogoršava takvim ponašanjem. U ponašanju religioznog čovjeka moguće je pronaći funkcionalne karakteristike neurotskog ceremonijala.“ Dogan i Šola (2014:93) Na takav način, autori ističu da je i Freud doživljavao religiju. On u njoj ne vidi pozitivni duh koji čovjeka osnažava u teškim situacijama i daje mu veći smisao života od ovozemaljskog. Freud religiju shvaća kao strogo reguliranu pojavu. Zakone koja ona propisuje su normativni, a onaj koji ih ne poštuje bit će kažnjen i uvučen u još veću tjeskobu i iluziju. Ono što bolesnom čovjeku predstavlja redovito pranje ruke pod točno određenim uvjetima, to religija prisiljava svojim zakonima čovjeka.

### 3.4. Religija – izlaz iz Edipova kompleksa

Iduća zanimljiva teorija o religiji koju je Freud iznio temelji se na Edipovom kompleksu. Kao njegov prvi pokušaj razjašnjenja psihološkog izvora religije. Edip nam je poznat iz grčke povijesti kao legendarni kralj u starogrčkom gradu Tebi, koji zbog želje da se oženi majkom ubija vlastitog oca. Definicija Edipova kompleksa možemo reći da je osjećaj zabranjene spolne ljubavi djeteta prema vlastitom roditelju drugog spola. Freudova psihološka analiza religije kreće se u dva pravca. Ona prvo istražuje izvore religije u kontekstu ljudske zajednice,

a potom ulazi u istraživanje izvora religije u čovjeku kao pojedincu. Freudov je zaključak da su oba ta procesa, i socijalni i individualni, proizašli iz kompleksnih odnosa između oca i muškog djeteta, što se događalo kroz više primjera u povijesti.

„Analizirajući društveno - kulturalne korijene religije, Freud polazi od hipoteze da je prvotno, primitivno društvo bilo horda, čopor. Lik oca, kojega sinovi ubiju, vraća se u svijest i u njihovu savijest. Freud kao razlog povratka ubijenog oca očituje u dvostrukoj ulozi oca u životu sinova. Otac je prije svega uzor, model na kojemu se sinovi inspiriraju. Oni žele biti kao on. Ali on je istovremeno i predmet mržnje, autoriteta, zabrane. Oni ga mrze i žele ukloniti. Budući da su ga eliminirali, oni doživljavaju grižnju savjest, u njima se stvara osjećaj krivnje koji je vrlo teško nadvladati.“ Dogan i Šola (2014:94-95) Freud potom smatra da iako su ti isti muškarci sada slobodni, shvaćaju da se njihova seksualna požuda ne može ostvariti. Freud nastavljajući analizu tog procesa dolazi do zaključka kako muškarci, zbog uspostave ravnoteže u svom libidu, sakraliziraju svoga ubijenog oca i simboliziraju ga u liku totema.“Totem se smatra kao predak grupe, idealni uzor koji treba u sebi ostvariti i ujedno predmet posmrtnog kajanja. Sve to ujedinjeno u totemu služi da u nasljednicima, muškarcima tj. sinovima ublaži krivnju. Zbog toga postoje totemski obredi, a njima se izražava potreba participiranja u stvarnosti u kojoj je ubijeni otac. To dovodi do procesa stvaranja novih zakona i normi koje nalazimo u svakodnevnom životu u međuljudskim odnosima.“Dogan i Šola (2014:95) To se odnosi na uspostavljanje seksualnog života zajednice. Po zakonu zabranjen je incest, obavezna je ženidba članovima drugih plemena, zabrana ubojstva i organizacija društvene zajednice ide po majčinskom dijelu. Na taj način se seksualna požuda usmjerava na sporedne objekte i aktivnost, a ne na one kojima je ona usmjerena smatra Freud. „Odbijajući genitalnu seksualnost, premještajući je na druge objekte, tražeći oslobađanje od osjećaja krivnje, prema Freudovu mišljenju, čovjek postavlja temelje religije, morala i kulture.“ Dogan i Šola (2014:96) Po Freudu tako nastaje religija. Za njega svaka religija, bez obzira na civilizaciju i kulturu iz koje proizlazi, u sebi sadrži izvornu pojavu Edipova kompleksa, koji je prikazan različito u religijama, ali po tome sve religije sadrže istu psihološku strukturu.

### 3.5. Freudovo – shvaćanje kršćanstva

Mojsije i židovstvo su imali veliku ulogu u Freudovoj analizi religije. Freud Mojsija stavlja kao arhetip, koji također simbolizira oca. Njegov narod ga prvo hvali, potom ga ubija, a zbog grižnje savjesti ponovno slavi. To Freud projicira i na religiju i religioznu zajednicu općenito. Osjećaj krivnje postaje temelj religije. „Mojsije je Židovima istovremeno osoba kojoj se dive, ali i koju mrze; njega žele slijediti, ali i istovremeno i eliminirati: njega slušaju, ali i osjećaju da mu se moraju pokoravati. Zbog tog dvostrukog osjećaja Židovi se bune, ubijaju ga i oslobađaju se i od njega i od onog zakona koji ih je ugnjetavao. Ali, i tu se događa novi obrat. Freud smatra da se Židovi osjećaju krivima što su ubili Mojsija i zato ga sakraliziraju. Mojsije postaje vođa. Religija koja se rađa iz takva konteksta za Freuda je u prvom redu religija zakona, osjećaja krivnje i potrebe kajanja. Kršćanstvo je za Freuda logična posljedica i nastavak takve židovske religije.“ Dogan i Šola (2014:96)

Prema Doganu i Šoli pravo utjelovljenje krivnje za Freuda je u kršćanstvu Sin Božji tj., Isus Krist. Pošto Freud smatra da sakraliziranjem Mojsije postaje i vođa i Jahve u primjeru Isusa Krista koji također mora okajavati grijeh otaca. Kada se postavi prema svojim sljedbenicima kao zakon, norme i zahtjev, vraća se u isti proces, u kojem i on poput oca bude ubijen. Ubojstvo oca može se shvatiti i kao mentalna želja, na razini unutarnje potrebe oslobodađanja se od zakona i ograničenja koje otac predstavlja. Izvor religije Freud vidi u individualnom procesu koji se odvija od kroz Edipov kompleks. On predstavlja nejasan odnos koji se javlja najčešće u trećoj godini muškog djeteta, a u njemu dijete sebe vidi u nejasnoj relaciji prema roditeljima. Problem se javlja kod trenutka odvajanja djeteta muškog spola od majke. U trećoj godini života dolazi do shvaćanja djeteta da u njegovu odnosu prema majci kao zapreka i smetnja stoji otac. Otac je tu kao suparnik, konkurent koji se priječi djetetu pred majkom. Dijete je, jednostavno, ljubomorno na oca. Majka u očima djeteta predstavlja izvor zadovoljstva i sreće. U relaciji koju dijete uviđa majke prema ocu ono je ograničeno. Tako da otac simbolično označava ograničenje, zakon, normu koja se nameće djetetu. Što je dijete udaljenije od majke, prihvaća pojam zrelosti i realne stvarnosti. „U biti, otac je u životu djeteta neugodno iskustvo, jer ga prisiljava da izađe iz vlastitog egoizma i egocentrizma te ga vodi u smjeru spoznaje da nije u centru, da postoje i drugi, koji označavaju njegovu neizmjernu samozaljubljenost. Zrelost mladog bića dogodit će se onda kad ono u sebi prihvati lik oca, koji ga dovodi do sazrijevanja, koje je za njega zapravo životni ideal.“ Dogan i Šola (2014:98)

Čovjek kao simbolično dijete je podijeljen na dvije strane, s jedne je dijete koje gaji mržnju prema ocu jer mu on predstavlja prijeku da ostvari svoju požudu. Freud taj osjećaj naziva kompleks kastracije. S druge strane, dijete je puno osjećaja divljenja prema ocu, jer on predstavlja ideal kakav i dijete u budućnosti mora ostvariti i biti. Zato se otac istovremeno predmet mržnje i ljubavi, on je istovremeno lik zakona i životnog ideala, ono što nas ograničava, ali i potpora za razvoj. Na isti način Freud doživljava i religiju.

Dijete posjeduje širok pojam oca, s jedne strane javlja se osjećaj krivnje zbog svoje potrebe za ubojstvom oca, s druge strane on prihvaća oca u kako bi sebe identificiralo. Nebeski otac je simbol koji predstavlja zakon i norme, ali ovako nam ga je lakše za prikazati. Dogan i Šola tumače Freudovu psihoanalizu religije kao neposredni plod suzdržavanja dječje seksualne požude, jer religija u nama stvara osjećaj krivnje, upravlja područjem ljudske psihe, a utemeljena je na prihvaćanju ili odacivanju upravo onih normi, zakona, koje čovjek jednostavno mora prihvatiti. „Religija je proširenje problema odnosa djeteta i roditelja. Slika Boga za Freuda je projekcija slike naravnog oca. Religija je proizvod ljudske psihe, ali sva se religija svodi na psihologiju. Ne zbog toga što je njezino izvorište u psihologiji čovjeka nego i njezino dohodište.“ Dogan i Šola (2014:99)

### 3.6. Religija je iluzija

U svojim djelima *Budućnost jedne iluzije* i *Nevolje civilizacije*, Freud analizira religiju u životu odraslog čovjeka. Kao početak te analize smatra viđenje stvarnosti kao stalne frustracije i borbe, u kojim se uvjetima čovjek današnjice mora znati snaći i preživjeti. „Prvi zakon te kulture glasi: nisu važne urođene sposobnosti, moraš prihvatiti ono što su drugi odredili.“ Dogan i Šola (2014: 99)

Prirodu čovjek često zna doživljavati kao neprijateljsku. To vidimo najbolje po strahovima i nezadovoljstvima s kojima se čovjek stalno susreće. Sveprisutna trauma smrti kao najveći strah ljudske populacije. Čovjek je u neprekidnom pronalaženju zaštite za sebe i svoje bližnje kako bi mogao preživjeti, u društvenom svijetu postoji i veliko nezadovoljstvo društvenog ustroja u kojem živi. To se odnosi na zakone i slojeve društva koji čovjek po određenim



standardima pripada. Sve te frustracije pritišću čovjeka i on želi pobjeći od svega toga. Taj bijeg se može nazvati pokušajem traženja nekog idealnog stanja u kojem takvih prolema neće biti. Budući da je čovjek nemoćan nadvladati sve poteškoće, a ne može živjeti ni idealnom svijetu koji ne postoji, frustriran počinje tražiti utjehu u imaginaciji koja mu daje osjećaj sigurnosti. Freud tvrdi da se odrasla osoba vraća u djetinjstvo, ono što predstavlja infantilno, religiozno stanje u kojem postoji dobri Otac. On ima ulogu vlastitog oca koji osigurava zaštitu i sigurnost. Dok takvog čovjeka Freud naziva slabićem. „Otac nebeski, kao središnja religiozna kategorija, nije nitko drugi nego iluzorna i infantilna projekcija djetinje želje, kojom odrasla osoba bježi od ozbiljnosti i teškoće života. Religija kod odraslih znak je povratka tom nezrelom stanju čovjeka jer ideju nebeskog oca svatko nosi od djetinjstva u sebi.“ Dogan i Šola (2014:100) Freud smatra da čovjeku treba pomoći da shvati da je religija nije stvarna i da čovjekov pristup stvarnosti mora biti realan, a ne imaginaran. Tu se javlja znanost mora nadomjestiti iluziju religije. „Religija je prema tome iskrivljavanje slike stvarnosti u koju se čovjek upušta u onom trenutku kad prestane razmišljati.“ Dogan i Šola (2014:100) A to se smatra vrhuncom Freudove psihoanalize religije. U svom djelu *Nevolje i civilizacije*, Freud navodi da religija uništava sliku realnog svijeta, umanjuje vrijednost života i čovjeka dovodi u stanje kolektivnog delirija u kojem ne može razumno razmišljati. Religiju smatra iluzijom jer nastaje kao rješenje za bijeg od okrutne, ali realne stvarnosti. Religija daje samo prividnu stabilnost i utjehu. Također ono što Freud izjednačava su religija i paranoično ponašanje jer su u unutrašnjosti projekcija svijeta na van. Freud dolazi do zaključka kako je zreo stabilan čovjek prije svega ateist, a ateizam cilj ljudskog rasta i svrhe osobnog sazrijevanja.

### 3.7. Kritička prosudba Freudove psihologije religije

Kao i inače i Freudov rad ima svojih pozitivnih, ali i negativnih strana. U ovom poglavlju navest će se neke od teza koje prema Doganu i Šoli smatraju da doprinose psiholanalizi religije su činjenica da je ukazao važnost religije u razvojnom procesu djeteta, a to dokazuje u važnosti uloge roditelja u samom nastajanju religije, tj., možemo zaključiti da roditelji ne utječu na razvoj djeteta i njegove religioznosti socijalizirajućim ulogama, već simbolično. Uvodi termin bolesna stanja koja se prikrivaju religioznošću, no zahvaljujući psihoanalizi religije možemo razlikovati onu zdravu religiju od bolesnog tradicionalizma, psihički

uvjetovane religije. Religija ima utjecaj i na rast čovjeka, ona nije tek neki dio u psihičkom razvoju osobe, Freud tvrdi da je religija ucijepljena u sve slojeve čovjekova psihičkog razvoja. Za vrijeme svojih istraživanja, Freud je stvarao psihološki rječnik, on se sačinjava od različitih načina govora i tehničkih pojmova kojima se psihologija služi u govoru o religiji. A on u sebi skriva potrebu da se odbaci neadekvatni govor o religiji.

One greške u Freudovom radu koje Dogan i Šola smatraju nedostacima Freudove psihoanalize su: činjenica da Freud nije bio teolog, a bavio se teološkom temom s autoritetom, pogotovo u kontekstu analize judeokršćanskog vjerovanja. Ističe se i njegov govor o ocu u kojem najviše ističe negativne elemente poput nasilja i represije. Takva slika oca je potpuno pataloška, te nije uravnotežena jer se Freud zadržava samo kod negativnog dijela simbolike oca. To se nastavlja i u osobne, privatne spoznaje i religiozna iskustva koje je digao na razinu znanstvenog istraživanja. Tu važnu ulogu imaju njegova negativna iskustva s roditeljskim odgojom u djetinjstvu. Njegova psihoanaliza se često označava kao samoanaliza osobne religioznosti. Također za psihoanalizu religije kao teoretsko izlaganje novih saznanja nemamo dovoljno empirijskih potvrda. Iako je njegovo istraživanje bilo vezano uz klinički rad, argumentacija mu nije dovoljno utemeljena u praksi. Postoji samo jednostrana psihoanaliza religije, koja u obzir uzima samo lik oca, dok majci koja je drugi važan element u odgoju zanemarena. No shvaćanje oca u razvojnom procesu sazrijevanja djeteta možemo gledati tek u kontekstu s majkom što znači da se oca bez majke ne može gledati realno.

#### 4. Psihologija religije, psihologija dubina i pastoralna psihologija

U članku Wilhelma Kleibacha dobijamo uvid u njegovo stajalište psihologije i religije, te kako društvo tumači pojedine odnose između religije i psihologije. Ono što je vrlo važno spomenuti je osnivanje internacionalnog društva za psihologiju religije 1914. godine u Nürnbergu. Među najvažnijim osnivačima ističu se Dyroff, Flournoy, Gemelli i drugi. Važnost osnivanja tog društva nalazi se u zadaći da odrede ulogu dubinske psihologije koja služi u tumačenju religioznosti te utvrditi odnos između psihologije religije i pastorlane psihologije. „Psihologija religije se smatra empirijskom znanosti, koja ispituje pojavu religioznosti, i to prije svega kao činjenicu religioznog doživljavanja, to jest religije u subjektivnom smislu.“ Kleibach (1967:12) Poznato je da se služi metodama koje su inače

karakteristične iskustvneoj psihologiji, a to su: obično samoopažanje, opažanje tuđeg života, razni upitnici i statističko orađivanje dobivenih odgovora, pokusima koji ipak moraju biti prilagođeni svojstvima religioznosti kao ono što se istražuje, te na kraju i postupcima koji su se već pokazali uspješnim u psihoanalizi Sigmunda Freuda i u analitičkoj psihologiji Carla Gustava Junga. „Kad se naglašava da je psihologija religije iskustvena znanost, onda se time ne želi reći da se treba zaustaviti na čistom mjerenju i zadovoljiti se jednsotavnim registriranjem podataka i utvrđivanjem njihovog svojstava. Naprotiv, iskustvom utvrđeno religiozno doživljavanje treba uzeti onako kako se ono očituje, a to znači u njegovoj upravljenosti prema transcendenciji.“ Kleibach (1967:14)

„Čin nazočan u svijesti i ocijenjen od savjesti kao religiozan uvijek uključuje doživljavanje vlastite nedostatnosti i ograničenosti.“ Kleibach (1967: 14) To znači da treba uzeti taj doživljaj onako kako se on sam pokazuje tj., očituje te odrediti na taj način njegov smisao: ljubav kao religiozna ljubav, strahopočitanje kao religiozno strahopočitanje, klanjanje kao religiozno klanjanje – religiozno kao religiozno. Povijest religija, psihologija religije i fenomenologija religije mogu samo ispitivati njihovu činjeničnost i poblize odrediti njihov smisao, ali u pogledu njihove opravdanosti ili neopravdanosti glavnu ulogu ima filozofija religije kao normativna znanost. Ona te pojave uspoređuje sa čovječom naravi, ispitajući da li su u njoj uklopljene ili je naprotiv uništavaju.

Kako Keilbach tumači u Freudovoj psihoanalizi između psihoterapeutske metode i teoretske nauke o duši, ukazao je na granice unutar kojih možemo neke spozanje psihoanalize staviti u službu tumačenja religioznosti i koristiti se njima u kategorizaciji duša. Ono što se Keilbach pita je koji je osnovni korijen religioznosti i u čemu se sastoji bit religioznosti, ako se ona promatra sa stajališta dubinske psihologije. Što vrijede te spoznaje i pretpostavke u znanstvenom pogledu? Freud je smatrao da su porivi, koji neprestano dolaze u svijest, još od djetinjstva potisnuti i da su redovno seksualne naravi. Bio je uvjeren da ih treba iznova otkriti i izvući na svjetlo, da bi tamo uginuli. No hipnoza mu se činila nedovoljnom i nepouzdanom, pa je pacijente ispitivao u budnom stanju. Rezultati su pokazali od koje je važnosti da se ljudi međusobno povjeravaju jedni drugima, da se savjetuju u svojim teškoćama, ali i da se u nekim kritičnim situacijama daju oduška (kao što su psovke). Također ispostavilo se i da snovi čovjeka daju uvid u ono što pokreće njegovim životom. Međutim kada je Freud proširio svoje

psihoterapeutsku metodu, a time i prekoračio granice iskustvene metode glavne točke njegove nauke da je ljudski život u biti nagonski, u kojem prevladava seksualni nagon. Pojave poput kulture, civilizacije, umjetnosti, religije samo su sublimirani oblici, što znači da su samo indirektno zadovoljenje. Čovjek je od rođenja libidinozan. Muško dijete je redovito zaljubljeno u majku, a žensko u oca samo što dijete ne zna da društveni moral zabranjuje takvu ljubav. Pošto je Freud tumačio religiju na dva načina, dvostruki tabu: zaštitu totema i takozvanu egzogamiju. Zaštita totema potekla je iz čuvstva, a u tom je prvi pokušaj religije. Totemistički je sistem takoreći bio ugovor sinova s ocem. Dok je otac obećao da će se brinuti i štiti sinove što ispunjava dječju fantaziju. A sinovi su dali obećanje da će poštivati njegov život. Tako bismo po Freudu i totemizmu imali sve značajnije crte religije. Svijesti krivnje, pokušaj izmirenja naknadnom poslušnoću, a u totemskoj gozbi komemorativno ponavljanje ocubistva i sinovske osvete. Kršćanstvo je samo nastavak totemističkog razvitka: Bog je nekadašnji kanibalski praotac, istočni grijeh je nekadašnje ocubistvo, a sveta priča je nastavak totemske gozbe.

Prema Keilbachu, Freud podrijetlo religije pojašnjava na način da nam priroda daje apsolutnu slobodu. Budući da svi ljudi imaju iste želje i iste čežnje, zato je priroda kao takva nepodnosiva. Stvara se kultura i ona nas brani od prirode. Tek kultura nam omogućuje socijalni život. No budući da kultura donosi i mnogo zabrana i zakona tako nam je i društveni život teško podnosiv. Može se reći da je to nesavršenost kulture koju treba promijeniti. Čovjek traži neku utjehu želeći da svijet i život gleda u ljepšem svjetlu i tada nastaje religija. Na pitanje koja je psihološka važnost religije, Freud odgovara da je ona samo iluzija, očekivanje da će ispuniti velike želje čovječanstva. Iluzija, no ne i zabluda, ali ipak samo želja. „Sve su religiozne nauke samo iluzije te se ne mogu dokazati.“ Keilbach (1967:17)

Za razliku od Freuda, Adler kao osnovni nagon ne vidi libidinoznost nego težnju za moć. „Adler zamišlja pojedinca koji nema uzročnog spoznavanja duševnog života po općim zakonima, nego se psihološko znanje temelji na konkretnom uživljavanju u fiktivnu životnu svrhu pojedinca. Ta životna svrha može biti neshvaćena, tj., pojedincu nepoznata, ali bi objektivno bila smisao života pojedinca, te nju treba razotkriti. Ako se život pojedinca odvija tako da nije usmjeren prema njoj, dolazi do poremećenja duševne ravnoteže tog pojedinca. A kako bi se uspostavila ravnoteža, treba osigurati navedeno usmjerenja životnog rasporeda prema odgovarajućoj fiktivnoj životnoj svrsi.“ Keilbach (1967:18) Ono što je nama bitno da

Boga ne možemo tumačiti kao neku objektivnu stvarnost i on ne može biti određen nekim pravilim. Svatko od nas ima različit doživljaj i shvaćanja Boga te on treba biti ono što pojedinac pod tim pojmom misli. Bog za neke predstavlja istinsku stvarnost i životnu svrhu podređuje religiji, no Bog za neke ljude može biti samo fiktivna životna svrha, isto kao religija. „Religija nema pravog sadržaja, jer je objektivno nemoguć odnos čovjeka prema Bogu kao transcendentalnoj stvarnosti, budući da Bog nije stvarno egzistentan.“ Keilbach (1967:18)

„Po Carlu Gustavu Jungu religija je neki arhetip dok egzistenciju Boga ne možemo dokazati. On smatra da duševno je neka stvarnost i to opsežna i intenzivna. Svijest je neki dio duševnoga, ali manji dio. Fizički svijet doživljavamo posredno, dok je psihička stvarnost neposredna. Duša i nepregledno velik broj njenih slika su jedina stvarnost koja nam je nesporedna pristupačna.“ Keilbach (1967:18) Smatra da je psihologija posve samostalna, autonomna znanost. Za Junga postoji odnos između fizičkog i psihičkog, no smatra da se to ne može dokazati ni prikazati. Za istu pojavu korišteni su različiti termini i oblici shvaćanja. U fizici se to zove energija, po Freudu libidio, a Jung proširuje na duševnu energiju. Jung inzistira na tom da nesvjesno ima veliko značenje za život. Nesvjesno se očituje na dva načina. Dok Freud tumači snove da oni ukazuju na potisnute sadržaje svijesti ili na čežnju za ispunjenjem želja koje je život uskratilo, Jung smatra da to vrijedi samo za neke snove, ali ne i za sve. Po Jungu općenito vrijedi da su snovi manifestacija psihičke djelatnosti, koja počinje spontano a nad njom svijest nema moći. Ono što je kod Junga najoriginalnije i najprepoznatljivije je vrsta spontane intuicije. „Sastoji se od slutnje da nerazumljivi snovi znače analogije prema mitološkim slikama i činima, a prema tome da u sadržaju starih mita i religije možemo naći motive za interpretaciju onih snova koji kao da nemaju nikakve veze sa duševnim životom onog koji ih sanja.“ Keilbach (1967:19)

Jung, kroz analizu snova razlikuje dvije vrste nesvjesnog: personalno i kolektivno nesvjesno. Prvo u fokusu koristi uspomene, iskustvo potisnute porive pojedinih osoba. Po njemu se događa ono što je nekoć bilo, ali još nema orijentacije za budućnost, a to znači da korisnik te stvarnosti u toj fazi još nije izliječen. Kod onog drugog, kolektivnog nesvjesnog pripada psihičkom životu koji se na temelju individualnih čimbenika ne može protumačiti i koji je u opreci prema personalnom nesvjesnom arhaičkom i mitskog značaja. „Arhetipe ili iskonske slike, Jung opisuje kao funkcionalni tragovi iz kojih možemo razabrati način na koji čovječja

psiha prosječno ili najčešće i najintenzivnije funkcionirala. Bitno je da ne polaže važnost na sadržajnost pojma, nego se pojam uzima u smislu strukturalnog i funkcionalnog.“ Kleibach (1967:20) Religija po tom smislu znači, da se radi o nečem što je vrlo važno, što je od velike vrijednosti, i naziva ju stav apsolutnosti. Svoje mišljenje o Bogu i religiji Jung opisuje kao opažanja koja dokazuju samo to da postoji tipična slika božanstva i to je jedino što sa psihološkog stajališta može reći dokazano o Bogu.

#### 4.1. Moderna psihologija

Psihologija religija danas je vrlo popularna znanost. Tijekom prošlog stoljeća naročito je povijest religije imala utjecaj pojašnjavanja religijske znanosti. Kleibach smatra da se bogoslovlje prvenstveno smatralo ispitivanjem religije u njenim povijesnim kontekstima. A to je vodilo do nekog relativiziranja shvaćanja religije. U metodičkom se pogledu psihološko ispitivanje religioznosti najbolje povezuje na povjesno istraživanje religija. Iako se ni povijest religija ne može ograditi od svakog psihološkog promatranja religioznih pojava, najmanje to može usporedbeno povijest religije, ona ipak u prvom redu uočava izvanjske oblike religije te time omogućuje razumijevanje u dubinu religioznosti, gdje proživljavamo religiju na jedinstven način, tj., sasvim drukčije nego što proživljavamo svjetovne svakodnevne duševne vrijednosti. Možemo reći da takvim postupanjem dolazi do izjegavanja opasnosti od nedovoljno konstruiranja religioznosti jer se ipak polazi od stvarnih činjenica. Ne treba zaboraviti da pomoću povijesti religije imamo nepregledni niz nepobitnih činjeničnih podataka. Mnoge povijesne činjenice su uskovezane za postojanje i djelovanje religije. A po njima se s pravom možemo, ali i moramo orijentirati. Religiozno pripada višem duhovnom životu. Najplemenitiji duševni čini se proživljavaju u religiji na najintenzivniji i najčišći način. Prema tome je predmet psihologije religije vrlo zanimljiv, što uostalom potvrđuju velike simpatije kojima se u javnosti primaju spisi psihološkog-religioznog značaja. Neki se čak prilagođavaju pravom psihologizmu, isključivom tumačenju religije po psihološkim metodama i teorijama, bez obzira na to da li sama narav predmeta uopće dopušta takvo tumačenje kao zadnji odgovor i zadnje rješenje. Prema Keilbachu ne bismo trebali ni smjeli zaboraviti, da ono što je svjesno ne mora biti i istinito.

## 4.2. Psihologija religije kao empirijska znanost

Kleibach navodi da religijsku znanost shvaća nauku, koja se bavi ispitivanjem religije uopće tj., naučno-teorijskim istraživanjem i tumačenjem svih religioznih pojava. A to čini glavnu razliku između nje i teologije, koja se isključivo bavi religioznim pojavama i sadržajem jedne određene vjere, koju obično smatra jedinom pravom i ujedno objavljenom religijom. Ono kako Kleibach religijsku znanost dijeli u više disciplina ovisi s kojeg stajališta promatra religiozne pojave. Povijest religije istražuje sadržaj, podrijetlo i razvitak pojedinih konkretnih religija. To znači da se bavi religijom u objektivnom smislu, a od važnosti je što točnije utvrđivanja vremenskih i mjesnih odnosa između pojedinih religija. Pozitivno ide za tim da utvrdi njihove međusobne uzročne odnose. U današnje vrijeme sve više se govori i o sociologiji religije koja pak sa socijalnog stajališta promatra religiozne činjenice. Ona radi općenito na odnosu religije prema građanskom-svjetovnom društvu, a ide za tim da pronade one socijalne oblike, kojima se religija može poslužiti da što uspješnije ispuni svoju svrhu koja je postavljena kao zadaća same religije. „Psihologija religije se definira kao znanost, koja istražuje naše subjektivno religiozno proživljavanje ili našu religioznost isključivo kao iskustvene činjenice. Ne bavi se teorijama ili spekulativnim refleksijama o religiji, nego kao empirijska znanost jedino nastoji utvrditi i opisati naše stvarno religiozno iskustvo u najrazličitijim njegovim konkretnim oblicima.“ Keilbach (1938:16) Religiozno je proživljavanje vrlo komplicirano za shvaćanje, a spada u najtajanstvenij dio duševnog života. Toliko je po svojoj naravi nježno i tajanstveno, da je skoro pa nemoguće dosegnuti izvornost. „Pravi je religiozni život uronjen u struju nepregledno nijansiranih čuvstva koja dolaze i prolaze, a koja se u jednu ruku protive svakoj vrsti svijesne kontrole.“ Keilbach (1938:17) Religioznost nazivamo sklop onih duševnih činitelja, kojima čovjek na jedinstven način proživljava svijest svoje ovisnosti o nekom nadzemaljskom božanstvu i njegovom shvaćanju božanskoga. U tom se proživljavanju očituje odnos podređenosti čovjeka prema božanstvu. Prije nego što govorimo o priznanju ovisnosti i podređenosti u običnom smislu riječi, mora se naglasiti da je to naročito poklonstveno priznanje. U psihologiji religije istražuju se religiozne pojave samo kao psihički tj., duševni procesi ili kao doživljaji naše svijesti. Na osnovi činjeničnog promatranja može se ustanoviti da li su to čini razuma, volje ili čuvstva. Kleibach ističe kako je od velike važnosti isključiti filozofska i bogoslovska-dogmatska pitanja poput neumrlosti duše, Krista, Trojstva.

#### 4.3. Glavni prigovori protiv psihologije religije

Prema Keilbachu postoje ozbiljni prigovori protiv psihologije religije. Jedan od glavnih je činjenica da konkretni religiozni život nije čisto naravno duševno zbivanje, nego je prožet nadnaravnom Božjom milošću, koja ima svoju nadnaravnu dinamiku i svoje osobite nadnaravne zakone. Po tome svaki pravi religiozni doživljaj direktno ugrožava psihološko-naučnom promatranju. „Pravi religiozni život po svom naravnom psihičkom aspektu je nepristupačan ne samo tuđem nego i vlastitom opažanju, a samo se nastrani, egzotični histerički doživljaji mogu znanstveno ispitati. Religioznost gubi svoju tajanstvenu čar i specifični značaj kad je svijesno promatramo i naučno ispitujemo.“ Keilbach (1938:18) Primjena znanstvenih metoda na religioznost značila bi da se religija pretvara u svjetovno, što dovodi do mogućnosti krivotvorenje činjenica u religioznosti. Pravi religiozni život spada u sferu koja je iznad nas, u sferu milosti, a djelovanje milosti konačno ovisi o samoj Božjoj slobodi iako čovjek svojim razumom ne može razumjeti Božju slobodu. Keilbach tvrdi da se može opisati različita religiozna činjenična stanja, pokazati psihičku strukturu izvjesnih religioznih procesa i pokazati zakonitost koja je njima svojstvena. To znači da je psihologija religije moguća.“ Onda je moguće iskustveno-psihološki ispitati religiozne doživljaje i genetički protumačiti duševne procese religioznog doživljavanja.“ Keilbach (1938:19)

#### 4.4. Kako se dijeli psihologija religije

Prema psihologiji uopće, možemo i psihologiju religije dijeliti na različita pojedinačna područja. H. Pinard de la Boullaye je dijeli na tri discipline: genetičku, patološku i normalnu psihologiju religije. Prva (genetička) može najviše poslužiti za tumačenje manje razvijenih religioznih tipova, druga (patološka) za tumačenje nastranih i histeričkih religioznih pojava, a treća (normalna) za tumačenje obične odnosno normalne religioznosti. U normalnoj psihologiji religije bavi se empirijskim istraživanjem religioznih doživljaja normalnog tj., običnog i duševno zdravog čovjeka. U njoj se istražuju samo osnovni oblici religioznosti, a ne uzimaju se u obzir dublja pitanja religioznog razvitka, individualne raznolikosti, patološke nastranosti i socijalne uvjetovanosti. Genetička psihologija religije istražuje različita pitanja religioznog razvitka. Naprimjer: kako nastaju religiozni čini, kako nastaje religiozna svijest, koje su razvojne linije u religioznosti pojedinca, kakva je razlika između pobožnosti djeteta i pobožnosti odraslog čovjeka, između pobožnosti običnog čovjeka koji je prosječni vjernik i religioznog junaka ili kako bi ga još nazvali sveca. Diferencijalna psihologija religije nastoji



uočiti individualnu raznolikost religioznih oblika kako bi na osnovi toga razlikovala različite religiozne tipove. Patopsihologija religije bavi se različitim počecima, uzrocima i oblicima religiozne nastranosti. Duša čovjeka rijetko kada može biti skroz ravnodušna. Socijalna psihologija religije čovjeka stavlja u kontekst njegovih religiozno-društvenih odnosa. Iako je religioznost zapravo osobni odnos između pojedinca i božanstva, pojedinac ipak živi u neprestanom dodiru sa svojom okolinom, u mnogo pogledu pod svijesnim ili nesvijesnim utjecajem te svoje okoline. Tako je i njegova religioznost sociološki ili društveno uvjetovana i ovisna. Pošto pojedinac bez društva ne može opstati i u religioznom pogledu oni za međusobni opastanak moraju imat uzajamni i skladni odnos.

## 5. Religija po Freudu

Gjergji Lush u svom članku o Freudovom shvaćanju religije iznosi da Freud studira religiju samo kao socijalni faktor, s tradicionalnog i kulturnog aspekta; dakle, samo s pogledom na prošlost. Za takav način proučavanja može se reći da je u najmanju ruku nekritičan i neznanstven, jer je jednostran i nisu uzeti u obzir svi činitelji, a Freud se nije nikada potrudio da religiju proučava u normalnom konkretnom kontekstu života. Pažnju je usmjeravao samo na bolesnike i psihički neuravnotežene osobe. U tom ju je pogledu smatrao neurotskim fenomenom. Ponegdje Freud tvrdi da je vjera od većine prihvaćena i da pojedinci, prihvaćajući je, izbjegavaju osobnu neurozu. Dok su uglavnom neurotični, oni drugi ako nisu kao oni, ako se od njih odvajaju, doživljavaju osobnu neurozu. Religiju smatra općom opsesivnom neurozom cijelog čovječanstva. I sam Freud ne smatra psihoanalizu jednim pravim tumačenjem religije, niti prvim i najboljim, nego jednim od mogućih tumačenja. Freud razlikuje vjeru običnog čovjeka od vjere npr. sv. Tome Akvinskog, koji je, kako on kaže, vjersko biće, sredstvo sazrijevanja, da bismo razumjeli i vjeru običnih ljudi. Teolozi su se uvijek trudili da nas uče nešto o stvarnosti svijeta, čovjeka. Vjera nije jedino područje života gdje se čovjek ne vodi isključivo razumom; ima i mnogih drugih npr. brak, gdje se zaručnici odlučuju na zajednički život, ne samo razumom, nego i osjećajima, jer samo razumom nebi nikada učinili taj korak u životu. To je čin gdje ne sudjeluje samo razum, nego cjelokupna osoba. Sličan je i odnos liječnika i bolesnika. I sami bolesnici imaju iracionalni odnos prema psihoanalitičaru, kojemu se otvaraju; dakle, to ne bi bilo znanstveno prema Freudu, ali bez toga nema nikakvog uspjeha. Po Freudu je faza sazrijevanja faza prilagođavanja izvanjskoj stvarnosti. Odnosi čovjek-čovjek iziskuju veliku zrelost koju

znanost kao takva ne može dati, nego je daju život i iskustvo, zajednica u kojoj se živi. Glavnu ulogu katoličke Crkve čini baš to, da živimo po onoj stvarnosti koju nam ljubav donosi.

### 5.1. Prvi počeci psihologije religije

U svom radu o američkoj psihologiji religije Keilbach uvodi nas u početak istraživanja psihologije religije. Koji su znanstvenici imali utjecaj kako će se ona razvijati i kako se razlikuje od dostadašnjih europskih istraživanja. Na američko područje se sredinom druge polovice 19. stoljeća proširio razvoj empiričke psihologije pod njemačkim utjecajem. A skoro u isto vrijeme počeo je raditi na području psihologije Granville St. Hall. Kada gledamo rezultate koji su nam od značaja za istraživanje psihologije religije, već Hall opisuje i opažava učestala i nagla religiozna preobraćenja kod mladih. U stvarnosti su to ipak samo kvantitativni podaci, a manjkaju pouzdani kriteriji na osnovi kojih bi se mogla razlikovati prava religioznost od nekih prividnih ili lažnih religioznih pojava. William H. Burnham i Arthur H. Daniels, tada dva mlada znanstvenika, radili su uz Halla na pitanju ćudorednog i religioznog uzgoja djece obzirom na pubertet. Pubertet je često kod osoba najranjivije i najkompliciranije vrijeme odrastanja, gdje mlada osoba na početku dosta zbunjujuća, ali s vremenom shvaća svoju svrhu života dok se u njoj odvijaju nagle duševne i tjelesne promjene. Tim svojim radom pripravili su teren za psihološko istraživanje religioznih pojava.“

Primarna tematika bavljenja Hallova škole prvenstveno su bila psihološko-pedagoška pitanja. No početkom 1890. razvila su se zanimanja Hallovih učenika prema psihološkim problemima religije kao nečemu novom i neistraženom. Među njima se posebno isticao James H. Leuba svojom radnjom o psihologiji religioznih pojava. Tema ove radnje je pojava religioznog obraćenja. Leuba se najviše koristio izvorima o obraćenjima različitih istaknutih vođa i odgovorima što su ih dale različite osobe na određena pitanja. Iako je empirijski ispitivao taj problem, uglavnom je govorio o pravom naturalističkom tumačenju obraćenja. Kod njega je isključen svaki nadnaravni činitelj. Najistaknutiji predstavnik psihologije religije u redovima Hallove škole je Edwin D. Starbuck poznat po svojem djelu Psihologija religije. Ovdje se ističe u prvom redu pojam Starbuckove psihologije religije i njegove psihološke metode, a to je metodički pristup. „Starbuck polazi od osnovne pretpostavke da u svemiru vladaju opći zakoni i da u njemu nema nijednog dijela koji bi bio izuzet od opće zakonitosti. Po njemu se duhovno-svjesni život može empirijski istraživati, jer se i on odvija po nepromjenljivim zakonima kao svako drugo zbivanje. Duhovni se život ipak razlikuje od običnog fizičkog

zbivanja.“ Keilbach (1938:137) Zbog toga u njegovom radu treba prepraviti metode prirodnih znanosti i prilagoditi ih svojstvima svijesti. To posebice vrijedi kad govorimo o empiričkom ispitivanju religioznosti. Za Starbucka psihologija religije predstavlja empirijsko ili induktivno - empirijsko ispitivanje pojava na području religioznog razvoja, istražuju se uzroci i uvjeti tog razvoja. Starbuck svoje istraživanje temelji na takozvanim listama pitanja ili upitnicama. U postavljanju pitanja ide za tim da dobije tipične odgovore. Osobe različitog spola, zvanja itd. trebaju davati takve odgovore, iz kojih se može sastaviti potpuna slika onih pojava o kojima se radi. U odgovorima traži dokaz stvarno iskustvo, a ne bilo kakva teoretska refleksija.

Kroz članak Keilbach opisuje Starbuckovo shvaćanje religije, upoznaje nas sa novim terminima od ključne važnosti za spoznaju religije. Starbuck kao značajnu pojavu u mladosti vidi obraćenje. Tvrdi da ono najčešće bude u dobi između desete i dvadeset pete godine života. Kod ženskih osoba se ranije pojavljuje nego kod muških. Promatrajući psihološke i fiziološke razloge te pojave osim da se obraćenje i pubertet događaju u istom vremenskom razmaku, druge sličnosti ne priznaje. Starbuck navodi osam različitih grupa motiva nakon kojih nastaje obraćenje. To su različita čuvstva straha, različiti egocentrični i altruistični motivi, sila, grižnja savjesti itd. Opširno proučava i opisuje i drugi tip religioznog razvitka, a njega naziva tip bez obraćenja. Kod ovog se tipa religiozni život razvija u istom pravcu, polako i postepeno. Dijete je maleno i još ne shvaća pravi smisao religioznog života. Za njega je religija više stvar izvanjskog obreda. Tijekom mladosti se onda često spontano pojavljuje zanimanje za religiozna pitanja. To potvrđuje ranije spomenuto obraćenje, koje prema tome nije skroz jedinstven doživljaj, već je samo obični psihološki proces na kojeg utječe drugi subjekt i druge okolnosti. Čak i bez obraćenja, osobu dovodi do samostalnog shvaćanja i tumačenja svijeta, što zovemo kritičke refleksije. U svojim pitanjima Starbuck veliku važnost polaže na religiozne doživljaje onih osoba, koje proživljuju običnu ili prosječnu religioznost, što spada u pitanje normalne religioznosti. Njega zanimaju religiozni običaji u djetinjstvu, pogreške, laž i nepoštenje, zle sklonosti u pogledu jela i pića kao i u pogleda seksualnog života.

## 5.2. Psihologija prema Williamu Jamesu

Drugi pravac koji se izrodio u američkoj psihologiji religije predvodi William James. Poznat kao i pristaša spiritizma, puno se zalagao i za jednu psihoterapeutsku sektu. On je od tadašnjih američkih psihologa prvi 1889. godine izašao pred javnost s člankom koji se bavio psihologijom vjere. Za znanstveni svijet je njegovo djelo o raznolikosti religioznog iskustva bio pravi događaj. Ono se još i danas smatra najglavnijim i najtipičnijim djelom američke psihologije religije. Prema Jamesu se psiholog za religiozne pojave čovjeka smije jednakim pravom zanimati kao i za sve ostale pojave duhovnog života. Njegova zadaća jedina je dati pregled religioznih sklonosti i opisati ih po njihovu sadržaju. „Psihološko se istraživanje može odnositi samo na religiozna čuvstva i na religiozno htijenje, a ne na religiozne institucije. Štoviše, ona se smije baviti samo razvijenijim oblicima religioznih pojava.“ Keilbach (1938:140) Od velike važnosti je znati za podrijetlo pojedinih religioznih pojava kao i za njihove prve razvojne etape, no njihovo pravo značenje razumijeva se tek onda upoznavanjem sa razvijenijim i savršenijim oblici. Stoga je primarno uzeti u obzir literarne proizvode onih ljudi, koji su intenzivno proživljavali svoju religiju, a koji su ujedno bili sposobni da na razumljiv način opišu vlastite nutarnje doživljaje. Vrlo je korisno ispitati religioznost takozvanih religioznih genija, kojima religija nije obična navika, nego u kojima je ona istinska. Psiholog mora to sve opisati, objektivno i bez rezerve, isto kao kad bi se te uočilo na nereligioznim osobama. „Razum mora sve pojave klasificirati i nastojati da pronade njihove uzroke. Promatranje patoloških pojava ima tu prednost što vidimo izvjesne činitelje u njihovoj velikoj potenciranosti i izoliranosti. To nas može upravo voditi do ispravnog razumijevanja normalnih pojava, kao što nas na pr. točno poznavanje neurotičkih oboljenja vodi do pravog razumijevanja naše normalne volje.“ Keilbach (1938:141) Pitanje o biti religioznih pojava se ne smije izjednačavati sa pitanjem o njihovom filozofskom značenju odnosno o njihovoj stvarnoj vrijednosti. Ta se paralela treba stalno izbjegavati jer svugdje treba voditi računa o tom dvostrukom pitanju. Odgovor na prvo pitanje je činjenični tj., njime se samo potvrđuju činjenice. No odgovor na drugo pitanje je ima vrijednosni značaj jer se odnosi na vrijednost i značenje potvrđenih činjenica.

## 6. Psihologija religije kao posebna disciplina religijske znanosti

Prema Osliću koji tumači psihologiju religije po djelima Keilbacha religijska znanost nije uobičajen termin koji koristimo kad se znanstveno proučava religija. Prednost imaju izrazi poput filozofija religije, fenomenologija religije, sociologija religije, povijest religije i psihologija religije. Fenomen religije potrebno je analizirati s različitih gledišta. Sama religijska znanost trebalo bi se shvatiti kao program koji obuhvaća pojedina gledišta istraživanja religioznog fenomena i religiozne svijesti. „Filozofija religije proučava religiozan fenomen s gledišta koliko je, naime, čovjek u stanju snagom razuma doći do apsolutnog bića. Bog je stvorio čovjeka i sve što postoji te njegovu narav u kojoj čovjek, na temelju razuma i volje otkriva svrhu vlastita života.“ Oslić (1996:15) Za filozofiju religije posebno je važno povezati antropološku sastavnicu kao znanstvenu utemeljenost i fundiranost koje izlaze iz ljudske naravi, kao naravna teologija, razmišlja o egzistenciji Boga kao apsolutnog bića. No o filozofiji religije ne može se govoriti bez spominjanja i teologije. Teologija koja racionalnoj argumentaciji o opravdanosti religije daje konačano mišljenje, jer je teologiji namijenjeno da odgovori na pitanje tko je Bog u sebi, tko je Bog za čovjeka i tko je Bog za svijet.

Kako bi uistinu razumjeli proučavanje religioznog fenomena i religiozne svijesti, koristimo filozofiju religije kao pomoć koja nam treba odgovoriti na pravi bit religije u teorijskom smislu riječi. To znači prema J. Lalouxu da svaka religija ima društvenu stvarnost kojoj pripada, a ujedno je i predstavnik njezinih karakteristika, te čini jednu od pokretačkih snaga. Iako kroz psihologiju religije proučavamo zakonitosti i pojave religioznog doživljaja, česti je problem čovjekov subjektivni doživljaj i osoban odnos prema transcendentalnom biću koji ju ograničava. Kao interdisciplinarna znanost koja je povezana sa drugim disciplinama povijesti, sociologijom, filozofijom, psihologija religija se smatra neovisnom unutar same religijske znanosti. „Psihologija religije ne proučava pitanje Božjeg milosnog djelovanja, ni pitanjem istinitosti nekih religija i njihovih uvjerenja, već proučava religiozne doživljajne procese koji se temelje na religioznoj svijesti pojedinca. Ona istražuje naše subjektivno religiozno proživljavanje ili općenito našu religioznost samo kao iskustvene činjenice.“ Oslić (1996:16) Zato govorimo o psihologiji religije kao empirijskoj znanosti, jer se služi metodama koje su prepoznatljive u psihologiji, a traži na razini čovjekovih duševnih procesa, a ne na način teorijskih promišljanja. „Čovjekov duševni život kao predmet psihologije religije obuhvaća

cjelokupnog čovjeka, a kod duševnog života nije riječ samo o čovjekovoj emotivnosti već i o razumu i volji.“ Oslić (1996:17) Da bi ona mogla svoj predmet na smislen način shvatiti i protumačiti, mora primjeniti metodički postupak koji će osigurati istinitost i objektivnost istraživanja.

### 6.1. Pitanje psihologijske metode

Da bi mogli predmet neke znanosti objektivno i ispravno istražiti, primarno je odrediti kojim ćemo se metodičkim postupkom koristiti, a da nam osigurava najveću moguću objektivnost istraživanja. V. Keilbach zauzima stav da u povijesti kršćanske literature postoje osobe i njihove ispovijesti koje autentično svjedoče o njihovu bogatom religioznom iskustvu. U retrospektivnom opisivanju religioznog iskustva Keilbach vidi prve začetke psihologije religije. Kako psihologija religije ne bi ostala samo neka proizvoljna disciplina religijske znanosti, mora se voditi računa o metodi koja izbjegava moguće tendenciozno psihologiziranje. A tako Keilbach zastupa mišljenje da ateist ne može na isti način analizirati i razmišljati o religioznim doživljajima za razliku od čovjeka koji ima neka religiozna iskustva. „Svojom psiholanalitičkom kritikom religije Freud se svrstao u tradiciju prosvjetiteljstva koje je svojim programom najavilo ateizaciju čovjeka i društva. Na taj način njegova psihologija prelazi u filozofski svjetonazor te u svojem univerzalnom okviru želi dati sveobuhvatno tumačenje čovjeka i svijeta.“ Oslić (1996:20)

### 6.2. Psihološka struktura religioznog doživljaja

„Pitanje psihološke strukture religioznog doživljaja jest pitanje o psihološkoj biti religije.“ Oslić (1998:28) Ono što je bit same psihološke religije je postizanje ravnomjernosti između onoga što je iracionalno i racionalno, a to se i odražava na cjelokupno rješavanje prolematike religioznoga. Oslić u tekstu navodi kako bez pravog religioznog čina ili doživljaja ne možemo govoriti o religioznom iskustvu. Tada govorimo o pseudoreligioznosti. Kako bi mogli razumjeti psihološku strukturu religioznog doživljaja, moramo razmotriti ono što čovjek smatra religioznim doživljajem. A tada govorimo o čovjekovom odnosu s Bogom.

A Kleibacaha, čiji rad tumači Oslić, polazi od osnovne tvrdnje da religiozni doživljaj mora biti povezan sa religioznom misli. Ono što je također otkriveno u psihološkoj strukturi religioznog doživljaja je tzv. ja funkcija religioznog doživljaja. To je naša unutarnja veza između Boga i nas samih, koju svaki vjernik ima. Analize tog doživljaja dokazala je da je on građen od elemenata kao što su misao i odnos. U Kleibachovom radu pronalazimo koje je dvije uloge volje otkrila emipirijska psihologija religije. On tvrdi da se tu radi o volji koja upućuje i priprema čovjeka na religiozno doživljavanje, te s druge strane o volji koja ga usmjerava prema smislu života i njegovoj svrhi. Iz te dvostruke uloge volje prikazano nam je preokret u kojem psihologijska pitanja prelaze u filozofska pitanja na koja se jedino može odgovoriti kroz metafiziku religije. „To za psihologiju religije znači da se razum i volja u religioznom doživljaju nadopunjuju ili se može reći kako volja pokreće razum da bi mogao izreći religioznu misao, a razum daje volji potrebno svjetlo kako bi se religiozni čini mogli ostvarivati. Analizirajući strukturu religioznog doživljaja, ponovno su otkriveni razum i volja kao bitne sastavnice svakog religioznog iskustva.“ Oslić (1996:34) Sama analiza potvrđuje da je potpuno opravdano govoriti o psihološkom utemeljenju religije.

## 7. Zaključak

Tema koja je odabrana za ovaj završni rad jedna je od kontroverznijih i u današnje doba se oko nje vrlo često raspravlja. Sigmund Freud kao jedan od začetnika i predstavnika istraživanja psihologije religije također je za sobom ostavio razne kontroverze oko svoga rada. Na kraju rada može se reći da je psihologija religije vrlo važna i od velikog značaja znanost koja razjašnjava svakodnevna životna pitanja. Religija, općenito, ima veliku ulogu kod svakog čovjeka bez obzira na spol, rasu, dob, nacionalnost. Čak i kod ateista se proteže pitanje smisla života bez obzira na njihovu nereligioznost.

Freudovo istraživanje ima i pozitivnih i negativnih strana. Svakako ono što se smatra pozitivnim je što je pokazao koliko religija ima veliki značaj u našim životima, te da se religija uči od djetinjstva. Religija je kulturna i društvena pojava koja gradi identitet pojedinca, obitelji, nacije. Religija utječe na sve naše procese. Ono što nam je Freud ostavio u nasljeđu su i termini koje je uveo u jezik. Negativne strane Freudovog israživanja su te što je on istraživao religiju kao ateista, te je religiju dokazivao na subjektivnim tvrdnjama iz svojega djetinjstva koje su rezultirale usmjerenosti prikazati religiju jednostrano kroz oca.

Psihologija religije ima utjecaj i na ostale grane kao što su sociologija, fenomenologija, povijest religije i sama pojava kao što je religija se ne može promatrati samo iz samo jednog ugla pošto ona povezuje sve sfere ljudskog postojanja i razvoja. Smatram da je psihologija religije vrlo zanimljivo područje koje se još može dosta istražiti, ali svakako ono što je sama posebitost religije što ipak postoji onaj dio koji svaki čovjek vjeruje na svoj način.



## Literatura

1. Ćorić, Š. (1998) *Psihologija religioznosti, Uvodne postavke psihologije religioznosti*, naklada Slap
2. Dogan, N. i Šola, I. (2014) *Razmeđa religije i kulture*, Osijek: Odjel za kulturologiju, Sveučilište J.J.Strossmayera u Osijeku
3. Hasnaš, S. (2006) *Psihoanaliza – između filozofije i pozitivizma psihologizacije*, izlaganje na znanstvenom skupu URL: <https://hrcak.srce.hr/15733> (pristupljeno 02.09.2019.)
4. Gjergji, L. (1977) Religija po Freudu, *Crkva u svijetu: Crkva u svijetu* Vol.12/No.4/1977 URL: [https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id\\_clanak\\_jezik=134570](https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=134570) (pristupljeno 26.08.2019.)
5. Keilbach, V. (1938) Američka psihologija religije, *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti*, Vol.19/No.3/1938 URL: [https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id\\_clanak\\_jezik=90736](https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=90736) (pristupljeno 19.08.2019)
6. Keilbach, W. (1967) Psihologija religije, psihologija dubina i pastoralna psihologija, *Bogoslovska smotra*, Vol.37/No.1-2/1967 URL: [https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id\\_clanak\\_jezik=64646](https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=64646) (pristupljeno 13.08.2019)
7. Keilbach, V. (1938) Što je moderna psihologija religije, *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti*, Vol.12/No.4/1938 URL: [https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id\\_clanak\\_jezik=90749](https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=90749) (pristupljeno 23.08.2019)
8. Oslić, J. (1996) Psihologija religije u djelu Vilima Keilbacha, *Bogoslovska smotra*, Vol.66/No.1/1996 URL: [https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id\\_clanak\\_jezik=52447](https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=52447) (pristupljeno 23.08.2019)
9. Austria info URL: <https://www.austria.info/hr/aktivnosti/grad-i-kultura/slavne-osobe-potruga-za-tragovima/sigmund-freud> (pristupljeno 19.08.2019.)
10. Čovjek i njegovo djelo, kratki biografski pregled kao sažeti prikaz psihonalize, naklada Slap, URL: <http://www.nakladaslap.com/public/docs/knjige/Sigmund%20Freud%20-%20poglavlje.pdf> (pistupljeno 22.08.2019)
11. Mvinfo.hr URL: <https://www.mvinfo.hr/knjiga/6987/pojam-jeze-u-knjizevnosti-i-psihologiji>

(pristupljeno 19.08.2019.)

12. Vujnović, L. (2019) Na dan rođenja Sigmunda Freuda pročitajte njegove upečatljive izjave, studentski.hr URL: <http://studentski.hr/vijesti/na-danasnji-dan/foto-na-dan-rodenja-sigmunda-freuda-procitajte-njegove-upecatljive-izjave> (pristupljeno 19.08.2019.)
13. Wikipedia URL: [https://hr.wikipedia.org/wiki/Sigmund\\_Freud](https://hr.wikipedia.org/wiki/Sigmund_Freud) (pristupljeno 22.08.2019.)